

147. Szűts Pál nyugalmazott bukaresti nagykövet visszaemlékezése N. Ceaușescu és Grósz Károly aradi találkozásáról. Arad, 1988. augusztus.

1988. augusztus 25-én Budapesten a pártközpontban voltam Szokai Imrénél, mikor Hodicska telefonált Bukarestből, hogy Nicolae Ceaușescu magához kérte és sürgős találkozót kért Grósz Károlytól. A találkozó fontosságát a két ország között kialakult rendkívül súlyos helyzettel indokolta, amit a magyar sajtó megengedhetetlen hangneme teremtett. Sürgősen kell találkozni, hogy elháríthatók legyenek a nagyobb problémák. Javasolta, hogy Nagyváradon vagy Aradon, esetleg Bukarestben találkozzanak egy munkamegbeszélésen.

Szokai első hallásra azonnal ellenezte a találkozót.

– Mit gondol, csak úgy magához rendel bennünket? És ilyen rövid időt hagy a felkészülésre? Nem kell elfogadni. Javasoljunk egy későbbi időpontot.

– Szerintem jobb volna ugyan nem találkozni, de nem tehetjük meg Grósz Károly többszörös bejelentése után, hogy nem megyünk el a találkozóra, hiszen Grósz többször is megismételte: kész Romániába látogatni. Most az, hogy mikor és hol, csupán formai kérdés. S nekünk a formai kérdésekben rugalmasnak kell lenni, az elvi, tartalmi kérdésekben azonban nagyon határozottaknak – mondtam Szokai Imrének.

Szokai felhívta Horn Gyulát. Ő is így vélekedett. Úgy tudom, először Szűrös Mátyás is legalább egyhetes halasztás mellett foglalt állást. Majd végül mégis az a javaslat került a PB elé, amit Horn Gyula is támogatott. A tartalmi kérdések hamar összeálltak, ugyanis készült egy anyag a szeptember 6.-i PB-ülésre. [...] ¹

A PB úgy foglalt állást, hogy Aradra megyünk. Közöltük a románokkal, hogy elfogadjuk a meghívást. Azt is közöltük, hogy minden bennünket érintő, kapcsolatainkkal összefüggő kérdésről tárgyalni kívánunk. A delegációk összetételét is közöltük. Grósz Károly, Szűrös Mátyás, Szűts Pál és szakértőként Szokai Imre, Major László és Péter László, valamint gyorsírók vettek részt a csapatunkban. Román részről hasonló volt az összetétel. Nicolae Ceaușescu, Ion Stoian KB-titkár, Curticeanu KB-titkár, Nicolae Mihai osztályvezető-helyettes, Mitea osztályvezető-helyettes, Gârba, a Román Mezőgazdasági Szövetkezetek Szövetségének elnöke, Ion Chira budapesti ügyvivő és a találkozó előtt egy nappal Budapestre kijelölt új nagykövetség Traian Pop (aki eddig külügyminiszter-helyettes volt.)

Augusztus 27-én szombaton délután indultunk gépkocsival Szegedre. A pártközpont előtt, mikor a beszállásra került sor, Grósz Károly a kocsijába invitált, mondván: „Most mondják csak, hogy találkozni szeretnél volna velem, de nem sikerült.” Mintegy két órát utaztunk Szegedig. Ezt az időt jól felhasználtam arra, hogy alapos tájékoztatást adjak Románia belpolitikájáról, belső helyzetéről és részletesen elmondjam személyes tapasztalataimat is az úgynevezett szisztematizálásról, ahogy a falurombolást, vagy buldózerpolitikát Romániában nevezték. Mindezt nagy figyelemmel hallgatta, kérdezett és egyetértett következtetéseimmel. Teljesen meg voltam nyugodva, hogy jól érti, mi folyik a szomszédos országban. Ezért nagyon meglepődtem a találkozó után tett nyilatkozata hallatán, mikor azt mondta, hogy nem tájékoztatták eléggé a falurendezésről. De hát akkor kinek írtuk azt a rengeteg jelentést és minek a sajtó sok tudósítása?!

De ne vágjunk elébe az eseményeknek!

Másnap reggel korán indultunk a határra. Rövid pihenőt tartottunk a határ innenső oldalán. A tájékoztatóban, amit a határőrség országos parancsnoka adott, kitért a menekültekre is.

¹ A PB-n folyó vita leírását elhagytuk.

Elmondta, hogy mindennap érkeznek, a legkülönbözőbb módon. Volt olyan is, aki traktoron, másik kombájnon jött. Volt köztük kalandor, olyan is, akit küldtek, vagy aki börtönből szabadult.

Negyed nyolckor léptük át a határt. [...] ²Érkezésünkről az egész útvonalon értesült a lakosság, hiszen már jó előre lezárták az egész útvonalat Aradig. A falvakban sokan álltak az utcán, tapsoltak és integettek. Nem szervezett tömeg volt.

Amikor Aradra érkeztünk, akik ismertük a várost, csodálkoztunk, hogy miért teszünk kerülőt, miért megyünk a temesvári út felé és vissza a Nemzeti Színház oldalán a megyei tanács század elején épült impozáns épületéhez, amelyhez hasonló sok épült az akkori Magyarországon. Később tudtuk meg, hogy a spontán tömeg a pályaudvar felőli úton, amely a bevezető út, várt bennünket. A visszautazásnál ugyanígy történt, akkor is másik úton vitték ki a városból küldöttségünket. De Arad külső területén sorfal között haladtunk és tapsal, integetéssel búcsúztak tőlünk az ottaniak száza. [...] ³

Azt hiszem, hiba volt, hogy semmilyen előzetes egyeztetés nem történt a protokollról. Így teljesen a románok elképzelése szerint alakult minden. Igaz, hogy a megérkezés után volt egy rövid „négy szemközt” találkozó, amelyen megállapodtak a főtítkárok a tárgyalás menetéről. [...] ⁴

Az MSZMP főtitékára a PB előzetes jóváhagyása alapján ismertette a magyar álláspontot. Először szólt a találkozó fontosságáról. Elmondta, hogy méltányoljuk a kezdeményezést. Régen volt főtitékári megbeszélés, 11 évvel ezelőtt. A magyar–román kapcsolatok az utóbbi időben kedvezőtlenül alakultak. A két nép egymásra utaltsága, sorsközössége megköveteli, hogy feltárjuk az együttműködés lehetőségeit. Ez közös feladatunk és felelősségünk.

– Nem hisszük, hogy egy sikeres találkozó megoldhat mindent, de kezdetet, lendületet adhat egy jobb megértésnek. Mi a nyílt, egyenes beszéd hívei vagyunk, politikánkat a nyilvánosság előtt folytatjuk. Nem vádaskodni jöttünk, hanem keresni az együttműködés módját, megbeszélni az akadályozó tényezők megszüntetését. Mi abban vagyunk érdekelte, hogy a román nép boldoguljon, bőségben éljen, ne legyenek gondjai. Azt kívánjuk, hogy a magyar és a román nép tisztelje, és minél jobban ismerje meg egymást. Kapcsolataink a két nép valóságos érdekei és a kölcsönös előnyök alapján, mesterséges akadályok nélkül fejlődjenek a politikai, gazdasági, kulturális élet minden területén, lakossági és nemzetiségi téren egyaránt.

Nicolae Ceauşescu előtt több vastag dosszié volt, ezeket rakosgatta. Mozdulatai idegességre utaltak, de megfigyeltem, más alkalmakkor is így viselkedett. Nem jegyzetelt, bár előtte volt egy füzet. Úgy tett, mintha a dossziék megfelelő sorrendbe rakása a legfontosabb feladat volna. Ezeket az iratsomókat egyébként az egész tárgyalás során ki sem nyitotta, csupán hivatkozott rájuk.

– Becsüljük a román nép erőfeszítéseit országuk felvirágoztatásában. Tisztában vagyunk minden párt és minden nép jogával, hogy maga válassza meg jövője irányát és általa eredményesnek tartott módszereit – folytatta Grósz.

Ceauşescu itt abba hagyta az iratok rakogatását. Egyetértően bólogatott és valamit fel is jegyzett.

– Mi tanulmányozzuk mások tapasztalatát – mondta Grósz –, de saját utunkat járjuk. Nem minősítünk másokat, elviseljük, ha mások teszik ezt, de hitünk szerint cselekszünk. Mi érteni szeretnénk ugyanakkor önöket. Sajnáljuk, hogy törekvéseink ellenére viszonyunk már

2 A fogadtatás részleteit nem közöljük.

3 A kihagyott részben Szűts megemlíti, hogy a Magyar Televízió stábja – a román hatóságoknak köszönhetően – lekérte a magyar delegáció aradi bevonulását.

4 A két főtitékár udvariassági gesztusait, az első üdvözléseket elhagytuk.

hosszabb ideje ellentmondásosan, irányát illetően nem a két nép érdekének megfelelően alakul. Bár a gazdasági kapcsolatok általában mindkét fél érdekének megfelelően fejlődnek, más területeken visszafejlődés van. Fontos kérdésekben nem tudunk megállapodásra jutni (pl. a kultúra), másutt a már aláírt megállapodásokat román részről nem hajtják végre. Javaslatainkat gyakran tárgyalási alpnak sem fogadják el. Újabb problémák is keletkeztek. Ezek kezdenek nemzetközi jelleget ölteni, zavarják a szocialista országok közösségének együttműködését, akadályozzák az európai enyhülés és bizalom további elmélyítését. Nem szolgálja a problémák rendezését, ha román részről egyoldalúan a magyar félre hárítják a felelősséget, alaptalanul vádaskodnak. Sokszor leszögeztük, hogy nincsenek területi követeléseink, önök mégis ezzel vádolnak bennünket, miközben elviselhetetlen, sértő jelzőkkel minősítik a magyar politikát. A Horthy-fasizmussal való párhuzam sérti népünket. (Itt a Politikai Bizottság által elfogadott vázlat alapján vissza kellett volna utasítani a román vádakat. Ezt a szót azonban Grósz Károly nem mondta ki.) [...] ⁵

– A Romániában élő nagyszámú magyarság miatt a nemzetiségi kérdésnek megkülönböztetett jelentősége van. Felelősséget érzünk a magyar ajkúak sorsáért, bárhol is éljenek. (Itt Ceaușescu idegesen jegyezni kezdett.) A rokoni szálak miatt ez számunkra belpolitikai kérdés is, a külkapcsolataink fontos összetevője. A magyar közvélemény megkülönböztetett figyelemmel kíséri és tartja számon, miként alakul a határainkon túl élő magyarság egyéni és kollektív jogainak biztosítása, anyanyelvük használata, az anyanyelven való oktatás szavatolása, aktív részvétele a kétoldalú államközi kapcsolatok alakításában.

Utalt a magyar főtítkár e kérdés nemzetközi vonatkozására, az emberi jogok helyzetének és a jogsértéseknek fokozott figyelemmel kísérésére, a helsinki folyamatra, a bécsi utótáplálkozóra és más nemzetközi megállapodásokra, majd így folytatta:

– A magyar és a román nép történetét a két nép viszonyának a kérdése végigkísérte. Le kellene végre zárni a politika szintjén a múltból is táplálkozó ellenségeskedést. Volt idő, mikor ez jó úton elindult, Petru Groza idején. Ma viszont a Romániában élő magyar nemzetiség jogainak és lehetőségeinek korlátozását, évszázados művelődési, oktatási intézményeinek a felszámolását, Magyarországgal való kapcsolattartásának akadályozását látjuk. Értetlenül állunk az úgynevezett településfejlesztési tervvel szemben. Felelősséget érzünk Európa, a magyarság, a magyar és a román nép kulturális értékeinek megőrzéséért. Ezt legutóbb a magyar Országgyűlés is megfogalmazta. A nemzetközi demokratikus közvélemény is aggódik az emberiség közös kincsét képező örökségért. Kérjük, hogy vizsgálják felül tervüket! Aggodalommal tölt el bennünket az is, hogy növekvő számban menekülnek magyar, román és más nemzetiségű román állampolgárok Magyarországra. Magyarázzák meg, mi ennek az oka!

Együttműködést ajánlott fel és a következő javaslatokat terjesztette elő:

1.) 1989-ben tartsunk legfelső szintű hivatalos tárgyalást, bárhol, amelyen közös nemzeti-ségi deklarációt fogadnánk el. Ez fontos, előremutató dokumentum lenne a magyar–román viszony, de a nemzetközi kapcsolatok történetében is.

2.) A gazdasági együttműködési bizottság dolgozzon ki további elképzeléseket az árucserre-forgalom növelésére, a közvetlen vállalati kapcsolatok kiszélesítésére, a harmadik piaci együttműködésre, magyar–román vegyes vállalatok létesítésére.

3.) Még ez évben üljön össze a kulturális vegyes bizottság, és írja alá a nemzetiségek igényeit kielégítő munkatervet, amely rögzítse kultúrházak megnyitását Budapesten és Bukarestben.

⁵ Grósz ezután megemlítette, hogy több, különböző szintű kapcsolatfelvétel volt magyar részről, ám erre a románok érdeklődésben nem reagáltak.

4.) Az illetékes magyar és román szervek képviselőiből álló bizottság azonnal kezdjen tárgyalásokat a Romániából menekültek helyzetének rendezése érdekében.

5.) Még ez évben tartson ülést a történész vegyes bizottság, határozza meg az elkövetkezendő öt év munkarendjét, és azt hozza nyilvánosságra. A tudományos vitákat ne kapcsoljuk össze a politikai viszonyal, együttműködéssel.

6.) A kolozsvári magyar és a debreceni román főkonzulátus már októberben ismételtel kezdje meg működését.

7.) Folytassuk a haladó történelmi hagyományok közös megünneplését.

8.) Tegyük gyors intézkedéseket a menetrend szerinti autóbuszjáratok visszaállítására Románia és Magyarország között, a turistaforgalmat gátló tényezők végérvényes felszámolására.

9.) Román részről erősítsék meg korábbi fogadási készségüket, s a már jelzett magyar újságírócsoport a helyszínen ismerkedjen meg a Romániában élő magyarok helyzetével.

10.) A Román Szocialista Köztársaság vizsgálja felül az ún. településrendezési terv végrehajtását.

Grósz Károly expozéja pontosan huszonöt percig tartott. Ezt követte Nicolae Ceaușescu két és fél órás válasza. Ceaușescu először köszönetet mondott a problémák bemutatásáért és az elképzelés ismertetéséért. Majd így folytatta:

– Abból indultunk ki, hogy súlyos, veszélyes problémák alakultak ki, melyek rossz irányba terelik a jövőnket. Számunkra a múlt és a jövő lényege a jószomszédság. Mint önök azt nagyon jól tudják, mi, románok ebben az évben ünnepeltük 2060. évfordulóját annak, hogy ezen a területen létrejött első központosított államunk. Ha nem tévedek (de tévedett), önök az ezredik évfordulójára készülnek annak, hogy az első magyar törzsek ideérkeztek. A történelem úgy adta, hogy népeinknek találkozniuk kellett. A valóságot senki meg nem változtathatja. Mindkét nép kialakította a maga civilizációját. Sok esetben küzdöttek együtt román és magyar jobbak a közös elnyomó ellen.

Aztán arról szólt, hogy a szocialista útra lépésnél is együttműködtünk. Majd minden átmenet nélkül a nemzeti kérdéstről kezdett beszélni:

– Valóban voltak olyan esetek korábban is, amikor fölvetették a nemzeti kérdést. Szót váltottam egyszer erről a kérdéstről Kállai Gyulával is. De kapcsolataink ennek ellenére akkor jó úton haladtak. Ezeket a kapcsolatokat szabályozzák a különböző nemzetközi, kétoldalú együttműködési megállapodások, szerződések. Például a barátsági és együttműködési megállapodás. Ebben rögzítve vannak az elvek, az egyenlő jogok, a függetlenség, szuverenitás és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás. Kapcsolataink az utóbbi két-három évig jól alakultak. [...] ⁶

Majd így folytatta:

– Ma is különbségek vannak. Mi a saját körülményeinkre szabott szocialista utat követjük. Ezt a lehetőséget ma már elvben elfogadják, de a gyakorlatban igyekeznek minden módon beavatkozni belügyeinkbe. Mi azt az utat választottuk, hogy erőteljesen fejlesztettük az ipart és a mezőgazdaságot. A nemzeti jövedelemnek ma is 30–35%-át fejlesztésre fordítjuk. Nincs olyan ipari ágazatunk, amely ne tudna gyártani bármit. Nukleáris berendezéseket is tudunk gyártani, minden szükséges és kellő kapacitásunk megvan ahhoz, hogy atomfegyvert is gyártsunk.

Jelentéssel nézett végig rajtunk, azt fürkészte, hogy felfogtuk-e a kijelentés fenyegető tartalmát. Még számos számadatot mondott, bizonyítandó a román ipar magas színvonalát és potenciálját, azután rátért a közigazgatási rendszer átalakítására, amelyből levezette a sziszte-

6 A kihagyott részben Ceaușescu az ország külkapcsolatairól beszélt.

matizálást. Eszerint a gondolatmenet szerint a szisztematizálás már több mint húsz évvel ezelőtt elkezdődött.

Ez egyébként igaz is, csak a városok lerombolására még senki nem figyelt oda, pedig akkor, az új megyerendszer bevezetésekor kezdődött el a városközpontok kialakítása, ami együtt járt a történelmi városkép tudatos lerombolásával szerte az országban. Az iparosítás során ez tovább folytatódott. Új városrészeket kellett felépíteni a betelepített munkások számára. Így változott a város és lakosságának összetétele.

– Nézzék meg – folytatta –, Csíkszereda húsz évvel ezelőtt kétezer lakosú falu volt, ma 40 ezer lakosú modern város. Egyike a legszebb városoknak, s nem csak Romániában. A visszalépés ma az jelentené, ha vissza kellene állítani a 20 évvel ezelőtti Csíkszeredát, lebontva azt, amit építettünk. De nézzék meg Székelyudvarhelyt, Vlăhițat (Szentegyházaskfalu), Székelykeresztúrt, Gyergyószentmiklóst. Valamennyi nagyvárosunkat átépítettük. Évente 150 ezer lakást építünk.

Aztán a mostani szisztematizálást azzal indokolta, hogy bár nem kívánták felduzzasztani a városokat, az ipari fejlesztéssel egészségtelenül megnőtt a lakosságuk. Kolozsvár 350 ezer lakosú várossá fejlődött, és itt koncentráldott a megye lakosságának fele. Csaknem ugyanaz a helyzet Araddal.

– Meg kell állítani a városokba való további koncentráldást. Nem látjuk, hogy miért kellene most magyaroznunk a településfejlesztési tervünket, mikor ez 20 éve folyik szisztematikusán, és eddig mindenki értette. Akkor természetes lett volna, ha információt kérnek, de most ez érthetetlen.

Elmondta, hogy 500–500 agrár-ipari központot akarnak létrehozni, ahol 12 osztályos iskolák lennének, rendelőintézet, pékség, művelődési ház, fejlett szolgáltatás és kereskedelem. Itt működne a mezőgazdasági-ipari tanács. A szakemberek számára lakásokat építenének. Fokozatosan a parasztokat is ilyen modern lakásokba költöztetik, így csökkentve a különbséget a falu és a város között. [...] ⁷

Eddig a magyarizálás, ezt követően elkezdett vádolni:

– A magyar parlament felhívása teljes mértékben ellentétes kapcsolataink elveivel, a nemzetközi gyakorlattal is. Más szervezetek is hasonlóan avatkoznak belügyeinkbe. Megértjük, hogy foglalkoztatja önöket a probléma, de más utat is választhattak volna. Kérhették volna például egy delegáció látogatását. Akik eddig itt jártak, mindannyian csak dicsérő szavakat mondtak a látottakról. A legkellemetlenebb, hogy megpróbálták Magyarországon beavatkozni a belügyeinkbe. Arra törekszenek, hogy szembefordítsák népünket a pártvezetéssel. Magyarországon ma a tömegek félrevezetése folyik. Hogyan tételezhetik fel, hogy mi nem a nép érdekében dolgozunk? Ismétlem, még a konzervatív látogatók is elismeréssel adóznak az eredményeinknek. Ezért készek vagyunk fogadni az önök delegációját. Nem igaz, amit maguk mondanak, hogy a mi helyzetünk nemzetközi kérdéssé vált, csak önök szeretnék azzá tenni. A valótlán tájékoztatás nem szolgálja a nép érdekeit. Önök egy sor külföldi nyilatkozatra utaltak, – ezek az emberek a szocializmus ellenségei, akik elfogadták az önök álláspontját. Sajnos egyes szocialista országok is. Önök olyan kérdést választottak kritikájuk célpontjául, ami a szocialista építésünk legnagyobb büszkesége. Utaltak a műemlékek lerombolására. Büszkeséggel mondom, hogy mi azon kevés országok közé tartozunk, amelyek nagy figyelmet fordítanak a műemlékekre és múltjukra.

Hivatkozott az UNESCO-ra és kiadványaira, amelyek bizonyítják a fentieket.

⁷ A „szisztematizálási” (falurombolási) terv további indoklását nem közöljük.

– Önöknek nem tetszik, amit mi teszünk – folytatta –, nekünk se tetszik, amit önök csinálnak. Nem tetszik például az önök reformja, de nem akartunk vitát kezdeni erről. Pedig mi is tudnánk érveket felhozni. A magyar reform nem vezet jóra! Készek vagyunk erről beszélni, de nem nyilvánosan. Nem azért, mert félnénk attól, hogy közvéleményünk értesül ezekről a kérdésekről. Egyébként is jól ismerik, és azt kérdezik: miért? Nem értjük, miért kell szorgalmazni a magántulajdonon alapuló gazdaságot. Hiszen ez kapitalizmus! Ezeket a kérdéseket fel akarom vetni a legközelebbi, prágai találkozónkon.

Mikor a nemzetiségi kérdésre került sor, látszott rajta a belső feszültség, de uralkodott magán. Kerek, egész mondatokban beszélt, csak az árulta el a visszafojtott indulatot, hogy időnként kiakadt az állkapcsa. Ilyenkor megnyújtotta a magánhangzókat, egy csattanás, az állkapocs visszaugrott, és folytatta a mondomkáját.

– Felelősség a magyar nemzetiségű román állampolgárok iránt? Ez a koncepció tudományellenes és ellentétes a nemzetközi elvekkel. A Román Kommunista Párt a felelős! És egyedül csak ő!

Hosszasan bizonygatta, hogy teljes egyenlőségben élnek Románia állampolgárai. Egyformán kaptak a közelmúltban fizetésemelést. Akkor vádolhatnánk, ha a más nemzetiségű dolgozóknak nem emelték volna a bérét. Az ország megyéi is arányosan fejlődnek, függetlenül a lakosság összetételétől. [...] ⁸

Ilyen és ehhez hasonló érveket sorolt hosszasan. Számosat érdemes lett volna nyomban a helyszínen cáfolni, de erre egy ilyen tárgyalás során nem nyílik mód. Majd talán a délutáni menetben.

Rátért a legfőbb pontjukra, a magyar sajtóra.

– Ne dezinformálják a tömegeket! Kinek használ ez? Egyébként is ki hisz önöknek Romániában?

Szerénytelenül azt bizonygatta, hogy milyen népszerűségnek örvend Románia-szerte politikája, milyen hatalmas tömegeket tudnak mozgósítani.

– Lehet persze elégedetlen emberek is találni, különösen, ha külföldről is támogatják őket. Az Egyesült Államok azzal vádol bennünket, hogy korlátozzuk a vallásgyakorlatot. Ez nem igaz. Csak új szektákat nem engedélyezünk. Ezt követelik Bécsben az imperializmus ágensei emberi jogok címén. Emberi jogok: a munka, a lakás, a tanulási lehetőség. Az emigrálás? Nem vagyunk az emigrálás mellett. Ellenezzük, mert ezzel semmit nem lehet megoldani. Nem érthetünk egyet azzal, hogy az emberi jogok égése alatt támadást indítsanak ellenünk. Még egyszer mondom: vessenek véget a lakosság dezinformálásának. Adjanak valós tájékoztatást az érintett ország forrásaira támaszkodva. Vessenek véget a Románia politikáját bíráló nyilatkozatoknak a rádióban és a tv-ben. Miért kellett például írni a magyar sajtóban a brassói eseményekről?

A következő téma a tüntetés volt.

– Mi is tudnánk tüntetést szervezni, de mi nem tesszük, és mi nem is engedünk semmilyen tüntetést. ⁹

A Grósz Károly által ismertetett javaslatokra rátérve hosszabban foglalkozott a gazdasági együttműködés kérdéseivel. Általában jónak ítélte meg, de lehetne rajta javítani. Szólt a milliárdos árucseré-célkitűzésről. Elvben támogatta a termelési kooperációt, vegyes vállalatok létrehozását és a harmadik piacon való együttműködést.

⁸ Ceaușescu itt gátlástalanul bizonygatja, mennyire kiváló az országban a magyarság helyzete.

⁹ A romániai falurombolási program, illetve Ceaușescu diktatúrája elleni tiltakozásul 1988. június 27-én több tízezer tüntetés volt Budapesten. 1956 óta ez volt az első szabad demonstráció Magyarországon.

Ezt meglepetéssel hallgattuk, mert ezek nem estek egybe eddigi tapasztalatainkkal. De még fokozta is, mikor így folytatta:

– Azonnal hozzákezdhetnénk a kooperációhoz. Mérnökök, munkások együtt dolgozhatnak, és ez jó alapot teremthetne a két nép barátságának. Erdélyben szinte mindenki beszél magyarul. Évszázadok óta együtt élnek és hasonlóan gondolkodnak.

Szemrehányást tett azért, mert mind mondta, magyar részről nem tartották fontosnak az RKP főtitkárának magyarországi látogatását. A közös deklarációval kapcsolatban elmondta, hogy egy általános dokumentumot el tud képzelni, ez esetleg tartalmazhat valamit a nemzeti-ségi kérdéstről is, bár ezt nem tartja szükségesnek.

– Találhatnánk viszont olyan megfogalmazást, amely a szolidaritást, népeink barátságát szolgálja. Egy ilyen dokumentum hasznos lehetne – mondta a román főtitkár.

Egyetértett a kulturális vegyes bizottság összehívásával. A kulturális együttműködési megállapodással kapcsolatban azt hangsúlyozta, hogy annak állam és állam közötti együttműködést kell elősegíteni, nem a nemzeti-ségi kapcsolatokat.

– Háromszor-négyszer annyi együttes jött Romániába, mint amennyi innen ment. Nem akadályozzuk meg a kolozsvári Magyar Színház magyarországi látogatását, de hívják meg a Román Színházat is.

A legkeményebb álláspontot a kultúrházak kérdésében foglalta el. Egyértelműen ellenezte, mert rossz tapasztalataik voltak. Az emigrációval kapcsolatos közös bizottságot is visszautasította. A Történelmi Vegyes Bizottság újraélesztésével egyetértett, bár hozzátette, hogy nem tudja „mit szólnak majd a román történészek a magyar kollégáik tevékenységéhez”. Kategórikusan visszautasította a kolozsvári és a debreceni konzulátusok visszaállítására vonatkozó javaslatunkat.

– Rossz tapasztalataink vannak a konzulátusokkal kapcsolatban. A jövőben senkivel sem akarunk fenntartani ilyen kapcsolatot. A kolozsvári konzulátus beavatkozott a román belügyekbe. Le kellett volna tartóztatni, és börtönbe vetni a munkatársait. Nem az elégedetlen emberekkel, hanem a hivatalos szervekkel kell a kapcsolatokat ápolni – vélekedett Ceaușescu.

A közös hagyományok ápolásával egyetértett. A turizmus szerinte kielégítően alakult. Elvben támogatta az újságírócsoport látogatását és egy tanácsi delegációt vagy pártdelegációt is elképzelhetőnek tartott a területfejlesztés tanulmányozására.

A két expoé után ebédszünet következett. Míg az ebédre vártunk, egy újabb „négy szem-közi” megbeszélésre került sor. Ez a megbeszélés a megszokottól eltért, mert mint később megtudtuk, a magyar tolmács, Rudas Ernő nem vehetett azon részt. Lemneanu, a románok tolmácsa volt jelen csupán. Nem volt világos előttem, és azóta sem értem Rudas távol tartását. Grósz Károlynak lehetősége lett volna követelni Rudas jelenlétét, de ezt nem tette. Miért? A főtitkár bár egy alkalommal azt ígérte, hogy majd elmondja, mi volt ezen a beszélgetésen, nem tudok arról, hogy ez megtörtént volna. [...] ¹⁰

Az ebéd után a Maros-parti szállodába vittek bennünket. Világos volt számunkra, hogy valamennyi szoba, különösképpen a főnök szobája megfelelően „hangosítva” van, ezért javasoltuk, hogy menjünk le a parkba egy sétára. A delegáció vezetője azonban nem akart sétálni. Azt mondta, most majd ő következik. Ebből mi arra gondoltunk, minden rendben van. Megértette, hogy délelőtt ki akartak oktatni bennünket, és majd ő megfelelő választ ad. [...] ¹¹

A szünet utáni tárgyaláson ismét Grósz Károlyt illette a szó. Azzal kezdte – véleményem szerint nem szerencsésen –, hogy a szisztematizáció belügy. Előrebocsátotta, hogy támogatná

¹⁰ Az ebéd leírását kihagytuk.

¹¹ Kihagytuk az ebéd utáni szieszta alatt történeteket.

egy parlamenti delegáció, mondjuk a parlament építési bizottságának Romániába látogatását. Azt azért megemlítette, hogy bár részletes tájékoztatást kaptunk délelőtt, de számára még most sem világos, hogy ha nem rombolnak le egy falut se, mint ahogy ez délelőtt elhangzott, akkor miért lesz 13 ezerből 5 ezer.

A sajtó munkájával kapcsolatban azt mondta:

– Ha eddig félrevezettük a tömegeket, akkor nincs más teendő, mint a valósággal megismertetni a közvéleményt. Erre szolgálhatna az újságíró-delegáció.

De hát éppen ezt akarják! Úgysem az igazi valósággal akarják megismertetni a közvéleményt, hanem az ő vélt valóságukkal. Már itt látható volt az arcokon, hogy azon gondolkodnak, hogyan lehet megakadályozni egy magyar újságírócsoport romániai látogatását.

Ezt az aggodalmunkat még csak növelte a magyar főtájtár, mikor azt mondta:

– Nem tudom megígérni, hogy a magyar sajtó nem írja meg véleményét, de az MSZMP elhatárolja magát mindentől, ami nem valós. Nem a román párt politikáját bírálta eddig sem a magyar sajtó, hanem csak egyes kérdéseket. Elhatároltuk magunkat a tüntetéstől is. Nem tudom biztosítani, hogy nem lesz újabb tüntetés. Nincs rá törvény. Csak nacionalista, irredenta, háborúra uszító tüntetést tilthatunk be. Különben mi a rossz abban, ha hat fiatal szakadó esőben egy táblával a kezében ül, amelyen ez áll: „Éljen a magyar és a román nép barátsága!”

Ezután Grósz Károly kitért azokra a kérdésekre, amelyeket Ceaușescu egyetértéssel fogadott. Ezekről meglelégedéssel szólt. Ezután a kultúrházakról a következőt mondta:

– Ha ez a román elvtársak álláspontja, akkor azt tudomásul vesszük és javasolom, vegyük le a napirendről, ne terhelje kapcsolatainkat.

Ez nagy hiba volt, mindannyian csak hüledeztünk. De mit lehet ilyenkor tenni? Az álláspont elhangzott, azt itt visszacsinálni már nem lehet. Ez az, amit a románok akarnak. De most következett a konzulátusok kérdése:

– A konzulátusokkal kapcsolatos román elvi álláspontot tudomásul vesszük, de keressük az okokat. Talán azt Ceaușescu elvtárs sem tartja komoly indoknak, hogy vendégeket hívtak, akiket itallal és kávéval kínáltak?

Ez utóbbi mondat helyénvaló. Nevetséges egy ilyen indoklás egy külképviselő esetében, de ilyen egyszerűen lemondani egy ilyen lényeges dologról?! Nem reagálni arra, hogy le kellett volna tartóztatni és börtönbe kellett volna vetni őket, ez megengedhetetlen egy ilyen szintű nemzetközi tárgyaláson! A többi kérdés már nem is érdekes. Mit jelent az, ha összeül a történelem egyes bizottság vagy ígéretet kapunk a turizmus fejlesztésének megvizsgálására? Jól ismerjük már a román ígéret sorsát. A találkozó sorsa eldőlt! A románok megint rászédtek bennünket! Ezt a játszmát elvesztettük. Rosszabb helyzetbe kerültünk, mint amilyenben voltunk a találkozó előtt. Teljes román győzelem, de mint várható volt, őket még ez sem elégítette ki. Ennek Ceaușescu hangot is adott zárszavában:

– Reméltem, hogy az általam felvetett kérdésekre pozitívabb választ kapok. Azt vártam, hogy véget vetnek a Románia-ellenes sajtóbírálatoknak. A demokrácia és a sajtószabadság nem azt jelenti, hogy a sajtó beavatkozhat más országok belügyeibe. 156 országgal van kapcsolatunk, de senkivel sincs ilyen problémánk. Nem elégített ki a tüntetésekkel kapcsolatos álláspont sem. A frissen kinevezett nagykövet¹² most gondolkodik, hogy megvannak-e a feltételek a munkájához.

Cinizmussal szólt a magyar iskolák megszüntetésével kapcsolatos megjegyzéseinkre:

12 Traian Pop.

– A háború előtt román iskolák is voltak különböző országokban, de azokat a román állam szubvencionálta. Magyarországon is volt nagyobb számú románság, de az eltűnőben van. Nekünk nem nemzetiségi, hanem osztályalapon kell megítélni az embereket.

Utalt a nemzetiségi tanácsok ülésére és az ott elfogadott határozatokra. Nyomatékkal hívta fel a figyelmet, hogy „azt komolyan kell venni, mert ott nem a román állam kiszolgálói ülnek, hanem becsületes emberek, akiket izgat, ha valótlan dolgokat írnak róluk”. [...]¹³

Ceaușescunak ez az újabb felszólalása pontosan két óra hosszat tartott. Grósz másodszor is csak fél órát beszélt.

Már késő délután volt, mikor sor került a nemzetközi sajtókonferenciára. Népes társaság sereglett össze. A legizgalmasabb kérdés természetesen a nemzetiségi kérdés volt. Szó volt-e erről a tárgyalásokon? Ezt szerette volna hallani a Magyar Rádió tudósítója, Kulcsár István is. Ceaușescu azt válaszolta, hogy természetesen érintették a magyar és a német nemzetiség helyzetét is. Ez utóbbi ugyan nem felelt meg a valóságnak, de lényeges, hogy nem hallgatta el a magyar nemzetiség helyzetéről szóló magyar észrevételeket. Az azonban a román újságírók irányított kérdéseiből kiderült, hogy a románok az egész találkozó központi kérdésének a magyar sajtó hangvételének a megváltoztatását tartották. Szüntesse be a magyar sajtó Románia „befeketését”, ne írjon a negatív jelenségekről, akkor lehetséges a további együttműködés.

Miközben a sajtótájékoztató tartott, a tanácssteremben elkezdődött vita folyt a sajtóközlemény körül. A tanácskozás során a két főtítkárt szót váltott erről a kérdéstről is. Ceaușescu véleménye az volt, hogy egy rövid ténykommunikét kell készíteni, ami magában foglalná azokat a kérdéseket, amelyeket a tanácskozás során megvitattak. Egy mondat szólhatna a megbeszélések őszinte, nyílt légköréről és másik a két fél együttműködésére irányuló kölcsönös törekvéséről.

Ezzel mi egyetértettünk, Számunkra fontos volt, hogy minden kérdés felsorolásra kerüljön, amit mi felvetettünk. Különös hangsúlyt adtunk a nemzetiségi kérdésnek. A vita a megszerkesztésnél mégis elkerülhetetlen volt. A románok ugyanis semmiképpen sem akarták szerepeltetni ezt a kérdést. Ez logikusan folyt abból a rendelkezésből, amely szerint a román sajtóban le sem lehet írni ezt a kifejezést, csak úgy, hogy ez a kérdés Romániában megoldott.

Mikor véget ért a sajtókonferencia, a vita még tartott. Én nem voltam tagja a szerkesztőbizottságnak, így részt vettem a sajtótájékoztatóon. Ion Stoian egész idő alatt mellettem ült. Együtt indultunk kifelé is. A folyosóra érve meghallottuk a szerkesztőbizottság heves vitáját, ami már szinte durva veszekedésé fajult. A leghangosabb Curticeanu KB-titkárral volt, aki verte az asztalt és üvöltött. Mikor beléptünk Stoiannal, egy pillanatra lecsendesedett. Ezt a kis szünetet használta fel Szokai Imre arra, hogy nyugalmat kérjen. Miután tájékoztam, hogy mitől vált ilyen hevéssé a vita, én is szót kértem:

– Stoian elvtárral együtt részt vettünk a sajtótájékoztatóon. Ott szóba került ez is. Egy feltett kérdésre Ceaușescu elvtárs azt válaszolta, hogy megvitatták ezt a problémát is. A nemzetközi sajtó ezt mindenképpen megírja, miért ne szerepelhetne akkor a közleményben?

Felvetésem némi zavart keltett, de a makacs ellenállás folytatódott. Teljesen érthető, sem Curticeanu, sem Stoian nem vállalhata, hogy ez a kérdés szerepeljen egy román dokumentumban. Patthelyzet teremtődött. Sem mi, sem ők nem engedhettek. Vagy nem lesz közlemény, vagy esetleg Ceaușescu, miután ő elismerte, hogy nemzetiségi kérdésekről is volt szó a megbeszéléseken, hozzájárul az általunk javasolt szöveghez, hiszen az ő javaslata volt a megtárgyalt kérdések felsorolása.

¹³ A kihagyott részben Ceaușescu bejelenti, hogy ha visszafizették az adósságot, törvényt hoznak, amely tiltja majd kölesönök felvételét. Azt is közli, hogy „a zsidó felekezet el fog tűnni Romániából”.

Szokai Imre ezért azt javasolta, hogy mivel nem tudunk megegyezni, vigyük mindkét szöveget a főtítkárok elé, és azok döntsenek. Így is történt. Nem voltam jelen, csak Szokai elmondásából tudom, hogy a két főtítkárral meghallgatta mindkét változatot és ezután Grósz Károly megkérdezte:

– Ceaușescu elvtársnak melyik tetszik?

Mondanom sem kell, melyik tetszett neki. Így lett a közös közleményből román közlemény. Nem a legfontosabb kérdés, de jellemző. Ki gondolt volna arra, hogy Grósz így hagyja magát átvérni. Sőt feladja a labdát. A hangulatunk olyan volt, mint egy veszített csata után. Senki nem gondolta, hogy valamilyen nagy győzelemmel térünk haza, de ilyen csúnya, kiábrándító kudarcra egyikünk sem gondolt. [...] ¹⁴

A búcsúzási ceremónia már reflektorok fényénél zajlott le. Az aradiak tömegei e késő esti órában is kinn álltak az utcán, zsúfolásig megtöltve a pályaudvar felé vezető főútvonalat; hiába, mert bennünket ezúttal is egy másik útvonalon vittek. A város peremén lévő új lakótelep mentén is ezrek álltak és integettek barátsággal. Ugyanezt láttuk a késő esti időpont ellenére a falvakban is, amelyeken keresztülhaladtunk.

Rövid búcsúzkodás a határon és visszaszálltunk saját kocsijainkba. Grósz Károly egyenesen a szegedi tv-stúdióba ment, a delegáció tagjai a megyei pártbizottságra. Grósz interjút itt hallgattuk meg. Egybehangzó megállapításunk az volt, hogy rettenetes. Hátborzongató volt szinte minden szava, de legelkeserítőbb az egész külügyi vonal teljes diszkreditálása a sajtóval egyetemben, mikor azt mondta, hogy nem volt elegendő és megfelelő információja a falurombolásról, majd ezt követően megismételte Ceaușescu szavaival, hogy az nem is területrendezés, csupán egy 20 éve folyó közigazgatási reform. Szó sincs falurombolásról.

Éjfél is elmúlt, mikor elindultunk Budapestre. A pártbizottság székháza előtt búcsúztunk a helyiektől. Vártam, míg mindenki elhelyezkedik. Nem tudtam, kihez szálljak be. Jövetelünk-kor egyértelmű volt, hogy a főtítkárral magához hívott, hiszen tájékozódni akart, mivel előtte nem tudtunk találkozni, de most vajon akarja-e, hogy vele menjek?

Észrevette tévovázásomat és megszólított:

– Ha megígéred, hogy nem alszol, gyere velem. Én ilyenkor még úgyse tudok aludni – mondta.

– Hogyan gondolod, hogy tudnék aludni! Nem akármilyen napunk volt – mondtam és beszálltam.

Nem kérdezett és nem szólt semmit a tv-interjúról. A hallgatásából arra következtettem, hogy maga sem elégedett. Vagy talán valaki, esetleg az újságírók közül, megmondta neki. Egy ideig csend volt, majd végül én törtem meg a hallgatást.

– Ugyan nem kérdezted, de azért elmondom a véleményemet. Megítélésem szerint jobban benn vagyunk a slamasztikában, mint ennek előtte.

Nem tiltakozott, de nem is helyeselt, csupán annyit mondott, hogy nincsenek és sohasem voltak illúziói a románokat illetően. Ezt én mégis úgy értettem, hogy érzi a kudarc árnyékát, de teljes egészében még nem fogta azt fel. [...] ¹⁵

Szűts Pál: Bukaresti napló. („A mélypont az aradi csúcs”- fejezet.) Budapest, Osiris Kiadó, 1998., 142–157. o.

¹⁴ A kihagyott részben a tárgyalások utáni 49-es vértanúk emlékoszlopának megkoszorúzásáról van szó.

¹⁵ A fejezet végén Szűts Pál az aradi találkozó negatív visszhangjával foglalkozik.